

ruerunt, sed illam qua vocatur ad fidem multitudi-
nes nationum. Denique sequitur: *Seminabo eos in
populis, et de longe recordabuntur mei.* Seminati
sunt in populis, qui Domini audire sermonem:
Euntes, docete omnes gentes (Matt. xxviii. 19). Et in
alio loco: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et
posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus ves-
ter maneat in aeternum* (Joan. xv. 16). Cumque apo-
stoli fuerint in populis seminati, gentes et populi
longe positi recordabuntur mei, illo prophético huic
sententiæ congruente: *Remiscentur et converlentur
ad Dominum universæ fines terræ. Et adorabunt in
conspectu ejus universæ familiæ gentium.* Quoniam
Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium (Ps.
xxi. 23, 29). Quodque dicitur: *De longe recordabun-
tur mei, illi simile est: Qui longe estis, recordantini
Domini, et Jerusalem ascendat super cor vestrum* (Jer.
xxx). Longe illi omnis gentium multitudo; sed re-
cordata est Dei, quia ex uno omnes parente genera-
mur. Cumque apostolus in conciliis gentibus seminatis
gentes longe posite Dei fuerint recordate, vivent
cum filiis suis, ut qui prius infidelitate mortui erant,
fide vivere incipient. Isti sunt filii, quos Paulus nutri-
vit in Evangelio, scribens ad Corinthios: *Lac vo-
bis potum dedi* (I Cor. ii. 2). Et Petrus in dispersione
scribit fidelibus, qui renati erant: *Non ex semine
corruptibili, sed incorruptibili, per sermonem vi-
ventis Dei, et permanentis, sicut modo generati par-
vuli, ut rationabile lac concupiscerent et in ipso
crescerent in salutem* (I Pet. i). Ad hos filios scri-
bebat et evangelista Joannes: *Filii, custodite vos
ab idolis* (I Joan. v. 21). Et reducam, inquit, eos de
terra Ægypti, et de Assyrii congregabo eos. De
terra Ægypti, in qua imperabat rex Pharaon, qui
quondam gloriabundus aiebat: *Mea sunt flumina, et
ego feci ea* (Ezech. xxxi. 3). Et de terra Assur, quam
tenebat rex Assyrius, sensus magus, qui et ipse
dicebat: *Super sidera caeli ponam thronum meum, et
ero similis Altissimo* (Isai. xiv. 13). Cum autem de
tenebris Ægypti et de tribulatione mundi, et de
potestate Assyrii, qui interpretatur *arguens* atque
convincens (ipse est enim inimicus et ultor), **878**
nationes Dominus congregarit, inducetes in terram
Galaad, et Libani. Galaad in linguam nostram ver-
satur, *testimonium transmigrationis*, quando de car-
nibus transimus ad spiritualia, de parte venimus
ad totum: terrena relinquimus, et ad caelestia
transmigramus: *Libanus* autem interpretatur
λεξαρθε, id est, *dealbatio*. Adducimur itaque
de tenebris Ægypti, ut postquam transierimus et
migraverimus a mundo, dealbemur in Domino, et
dicatur de nobis: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata*
(Cant. viii. 6)? Alii juxta Græci sermonis ambigui-
tatem, qua et mons Phœnicis et thus Libanus dicitur,
nunc Libanum thus interpretantur, et ex thure
significari putant Deum, ut postquam de terra trans-
ierimus ad caelam, impleatur in nobis oratio Sal-

(a) Regim. ms., *Dei ad eos se convertente clementia.*

valoris: *Pater da eis ut sint in nobis unum, sicut ego
et tu unum sumus*, (Joan. xvii. 22). Unde et sponsa
in Cantico dicit ad sponsum: *Odor vestimentorum
tuorum, sicut odor Libani* (Cant. iv. 14). Cumque
influxerit nos in terram Galaad et Libani, non inve-
nietur nobis locus, ut nequaquam terræ stringamur
angustias: sed eorum latitudine [Al. altitudine]
perfruamur.

(Vers. 11, 12.) *Et transit in mari freta, et per-
cutiet in mari fluctus: et confundentur omnia profun-
da fluminis: et humiliabitur superbia Assur, et scap-
trum Ægypti recolet.* Confortabo eos in Domino: *Et
in nomine ejus ambulabunt, dicit Dominus.* LXX: *Et
pertransibunt in mari angusto: et percutiet in mari
fluctus, et siccabuntur omnia profunda fluviorum:
et auferetur universa injuria Assyriorum, et scap-
trum Ægypti tolletur.* Et confortabo eos in Domino Deo suo,
et in nomine ejus gloriabuntur, dicit Dominus. Nar-
rant Hebræi captivum populum Judæorum, non solum
in Medos et Persas, sed in Bosphorum quoque et
septentrionalem plagam ab Assyriis atque Chaldæis
esse translatum, et postea ex parte revocatos,
Dei (a) eos ad se convertente clementia; et hoc esse
quod nunc dicitur: *Transibunt in mari angusto.* Pro-
piondis angustias, quæ Chalcedonem, et quondam
Bizantium brevi freta dividunt. Et percutiet, inquit,
Dominus (vadens ante populum suum) maris fluctus,
et confundentur omnia profunda fluviorum, ut olim
factum est, Jordane siccato (Josue iii), et mare Ru-
brum transgressus est populus in deserto (Exod.
xxiv). Cumque fuerit de captivitate profundo ex-
879 *malorum amaritudine liberatus, humiliabitur
Assur, et Ægypti imperium recedet ab eis.* Et
confortabuntur in Domino, et in nomine illius
ambulabunt in terra Israel, dicit Dominus. Hæc
ut ab Hebræis nobis tradita sunt, nostra lin-
guæ hominibus expressimus, fidem dictionum ad eos
a quibus sunt dicta referentes. Cæterum nos qui
Christi censemur nomine, occidentem relinquimus
litteram, et sequimur spiritum vivificantem, immo
spiritualia spiritualibus comparantes, non Bospho-
rum et siccitatem cursum maris et arenita fluenta
Jordanis, quæ fsbularum similia sunt, sed dignam
in servos suos Deiclementiam querimus, quæ prau-
te, et nobis aperiente viam, transimus maris fretum,
sive angustum mare, quod peccatoribus latissimum
est: *Lata enim et spatiosa via quæ ducit ad mortem:
arcta et angusta quæ ducit ad vitam* (Math. vii. 13).
De hoc mari et in Psalmis legitur: *Qui descendunt
in mare navibus, facientes operationem in aquis multis,
ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo*
(Ps. cvii. 22). In hoc mare sæculi, in quo saneto-
rum numerus coarctatur, et in tribulatione postum
est, descenderunt apostoli, et primus Dominus, ut
nos de amaribus fluctibus liberaret (Marc. iv). In hoc
mare sagena Evangelii mittitur (Math. xiii), quæ
testimoniis texta est Scripturarum, ut pisces multos

et obrutos mundi fossus gurgibus, in auram extra-
bat liberam, ut possint laudes Deo canere. Hi sunt
qui descenderunt in mare, et in Ecclesiarii navis
faciunt opera multa, et Dei cernunt mirabilia in
profundo divitiarum sapientie et scientiæ ejus (I Cor.
ii). et in Spiritu sancto qui scrutatur etiam alta
Dei, quibus Dominus loquitur: *Venite post me, et fa-
ciam vos piscatores hominum* (Math. iv. 19). De his
piscatoribus qui descendunt in mare, et sunt in na-
vibus, Isaias quoque vaticinatur: *Volabunt in navibus
alienigenarum, et mare pariter deprædabuntur* (Isai.
xi. 14). In Ecclesiis enim de numero gentium con-
gregatis, toto apostoli orbe volitarunt, ut depræda-
rentur mare, et draconis **880** spolia tolleret, qui
regnabat in mari, et de quo scriptum est: *Hoc mare
magnum et spatiosum manibus: illic reptilla, quorum
non est numerus: animalia pusilla cum magnis, illic
naves pertransibunt: Draco iste quem formasti ad il-
ludendum ei* (Psal. ciii. 25, 26). Latum et spatiosum
mare est parvis et magnis animantibus, quæ cum
dracone versantur, et quorum non est numerus. Qui
autem super mare sunt, et in ipso mari volitant in
navibus, audiunt cum Salvatore: *Tu dominaris potes-
tati maris: motum fluctuum ejus tu mitigas* (Ps.
lxxxviii. 40). Cumque transierit in maris freta, et
fluctus ejus suo conculeverint pede, confundentur
omnia profunda fluminis, de quo scriptum est: *Qui*

conversit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede
(Psal. lxxv. 8), ut humilietur injuria, sive superbia
Assur, et Ægypti a sanctis atque credentibus recedat
imperium, et qui liberati sunt, confortentur in
Domino, et dicant: *Fortitudo mea, et laudatio mea,
Dominus* (Ps. cxvii. 14). Et iterum: *Et diligam te,
Domine, fortitudo mea* (Psal. xvii. 4). Et cum Jere-
mia: *Fortitudo mea, et auxilium meum, et refu-
gium meum, Domine Deus meus* (Jerem. xvi. 19).
Unde et Apostolus, in quo Christus loquebatur,
aiebat: *Omnia possum in eo qui me confortat* (Phil.
iv. 13). Et non solum confortabuntur in Domino,
sed et gloriabuntur in eo et dicent: *Mihi autem
absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,
per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*
(Galat. vi. 14). Et: *Qui gloriatur, in Domino glorie-
tur* (I Cor. i. 31). Et in alio loco: *Non glorietur
sapienter in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua,
neque dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur qui
gloriatur; intelligere et scire Dominum, et facere mi-
sericordiam et judicium in medio terræ* (Jerem. ix. 23,
24). Verum quia in Hebraico scripturæ est: *Ei in
nomine ejus ambulabunt*, sic intelligendum est: quod
in nomine Christi ambulent Christiani, et scribatur
in calculis eorum nomen novum, et sub tanti nomi-
nis dignitate ambulent cum Domino, sicut ambula-
vit Enoch, et placuit Deo, et translatus est (Genes. v).

LIBER TERTIUS.

(**881-882.**) *Urget me frater Sinisius incompta
et impolita transmittere ut non dicam emendandi,
sed ne relegendi quidem habeam facultatem. Ille
festinat in opus suum, nos in nostro opere minus
facimus, dum eruditio incassum vertitur; et quid-
quid sensu concipimus, composito non licet ornare
sermone. Rudes igitur, non mea culpa, sed studio
portitoris suscipe libros: dum ipse tua festinat san-
ctis æra dividere, et nos non patitur nostra tibi æra
numerare. Quamvis enim elegans sit exercitatioque
ingenium, et longo usu trita currat oratio: tamen
nisi Auctoris manu curata fuerit et polita, redolet
sordes negligentis, et vel nimio verborum flore lu-
xuriat, vel hiule vocalibus fit, vel aspera conso-
nantibus. Unde et de Virgilio traditum est, quod
libros suos quasi ursum fetus lingua composuerit,
et lambendo fecerit esse meliores, qui durarent in me-
moriam sempiternam, et necessitatem metri libera
oratione compleret. Transimus ad Libanum, et ad
duas virgas, tresque pastores, qui in uno mense suc-
cisi sunt, et ad triginta argenteos, de quibus emptus
est ager Agili in sepulchrum peregrinorum (Math.
xxvii), et ad stulti vasa pastoris, et cætera usque ad
finem voluminis: quæ tantis sunt contexta mysteriis,
ut misericordia Dei et tuis indigemus orationibus,
no cursu noster aliquo præpediatur errore, et ma-
levolis justa sit occasio detrahendi, qui ad hoc so-*

*lum linguas habere se putant, ut proximos lacerent,
et duritiam frontis attritus verborum rabie conso-
lentur.*

(Cap. XI. - Vers. 1.) *Aperi, Libane, portas tuas, et
comedat [Al. comedet] ignis cedros tuas. Ulula, abies,
quia cecidit cedrus: quoniam magnifici vastati sunt.
Ululate, quercus Basan, quoniam succius est saltus
munitus. LXX: Aperi, Libane, portas tuas, et co-
medat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit ce-
drus, quia optimates contriti sunt. Ululate, quercus
Basanitidis, quoniam depositus est saltus nemorosus.
Perspicue Libanus, ad quem prophetalis sermo con-
vertitur, dicens: Aperi, Libane, portas tuas, templum
intelligitur Judæorum, quod instauratum, immo
edificatum a Zorobabel, secundum a Vespasiano, et
Tito canitur subvertendum. Et quia Libanum, tem-
plum appellaverat *μαροροποιον*, et in reliquis servat
translationem, ut per cedros et abietes et quercus
Basan saltumque nemorosum, principes ac sacerdo-
tes et populum significet Judæorum. Aperi autem
Libanus portas suas, ut Romanus intret exercitus,
et comedat ignis cedros ejus, ut vel incendio cuncta
vastentur, vel hostili impetu duces ac principes con-
sumantur. Ululant abietes, quia cecidit cedrus, mu-
tuo sacerdotes et principes sua populatione lugen-
tes. Quodque prius dixit obscure, nunc ponit mani-*

festius, quoniam magnifici vastati sunt. Cupio scire que sint cedri Libani, quæ combustæ sunt: quæ abietes, quibus ululatus indicitur: quæ pinus, quæ corruit: magnifici, inquit, vastati sunt. Ululate, quæcus Bazan, id est, confusio et ignominia, quia salus nullius, (a) qui Hebraice dicitur nesos, **883** et a LXX translatus est, nemorosus, excisus est: quia templum, quod inexpugnabili creverat firmitate, et a diversis regibus et principibus, ac postea ab Herode constructum est, Romano oppugnante, deletum est. Hunc locum quidam non intelligentes, Libanum et abietes et pinos et quercus, Basan, e salum nemorosum sive munitum, ad contrarias referunt fortitudines, de quibus et in Ezechiele sub nomine Assur, et Pharaonis dictum sit: *Ecce Assur cypressus in Libano et bonus ramis, et condensus umbraculo, et excelsus magnitudine, et in medio nubium factum est cacumen ejus: aqua nutritum cum: abyssus exaltavit illum* (Ezech. xxxi, 3, 4), et cætera, quæ tam de Assur, quam de Pharaone dicuntur, vel ad contrarias fortitudines, vel ad superbos quosque et principes dici arbitrantur, de quibus et in Psalmo legitur: *Vox Domini confringent cedros, et confringet Dominus cedros Libani* (Psal. xxviii, 5). Et in alio loco: *Dies Domini sabaoth super omnem contumeliosum, et superbum, et super omnem excelsum atque sublimem* (Isai. xxi, 12, 13). Et post paululum: *Et super omnem cedrum Libani excelsam* [Al. excelsorum], *et super omnem arborem quercus Basan*. Et de hoc Libano asserunt propheta: Libanus cum excelsis cadet. Nos autem priorem interpretationem sequamur, præsertim cum et ea quæ sequuntur, huic sensui congruant.

(Vers. 3.) *Vox ululatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum: vox rugitus leonum, quia vastata est superbia Jordanis*. LXX: *Vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum. Vox rugitus leonum, quia afflicti sunt frumtus Jordanis*. Pars superioris capituli, et in his versiculis continetur. Quos vocaverat cedros, abietes, pinos et quercus Basan, et exponens quæ essent istæ arbores intulerat, dicens: *Quoniam magnifici vastati sunt, nunc per aliam* *עצמותיהם* dicit esse pastores, id est, principes atque doctores, et qui primi erant in populo, quod flere debeant et lugere, quia magnificentia eorum et pulchritudo et decus vastata sunt, atque consumpta: templum videlicet, in quo sibi gloriabantur. Et vox, inquit, rugitus leonum, quos excelsas arbores, et rursum pastores, eosdem nunc leones appellat. Et quia leones dixerat, servat translationem, ut inferat: *Quoniam vastata est* **884** *superbia Jordanis, sive fremitus et sonitus aquæ decurrentis, qui Hebraice dicitur גאון* (גאון). Et quomodo templi altitudinem juxta situm terræ Judææ altitudini Libani comparavit (nihil enim Libano in terra promissionis excelsus est, nec nemorosus

(a) Editi legunt *בציר* Batsir, unde variantem ex Hebræo colligimus lectionem. Legebat itaque Hieronymus ut hodie legitur in exemplari Massore-

atque condensus) sic Jordani fluvio, qui maximus in Judæa est, juxta quem morantur leones, fremitum junxit leonum propter ardorem sitis, et ob deserti viciniam et latitudinem vastæ solitudinis, et arundineta, et carecta. Unde et per prophetam dicitur: *Ascendit leo de Jordane* (Jer. iv, 7), volens ostendere Nabuchodonosor se sedibus suis, quasi leonem de cubili exisse contra Jerusalem: Aliter: Vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Jordanis. Vox, inquit, optimatum, quia templum destructum est, unde sperabant semper auxilium, et quod justos et bellatores ac potentes quondam nutriebat leones.

(Vers. 4, 5.) *Hæc dicit Dominus Deus meus: Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, et non dolebant, et vendebant ea dicentes: Benedictus Dominus, divites facti sumus, et pastores eorum non parcebant eis*. LXX: *Hæc dicit Dominus omnipotens: Pasce oves occisionis: quas qui possederant, interfeciebant, et non agebant pansionem, et qui vendebant eas, dicebant: Benedictus Dominus, et divites facti sumus, et pastores eorum nihil patiebantur super eis*. Ubi manifestissima propheta est, et per translationem historiae verus ordo narratur, superflua est tropologia interpretatio, ut alios bonos, alios malos dicamus esse pastores, et hoc tam ad veterem populum referri, quam ad novum, id est, tam ad Judæorum sacerdotes et principes, quam ad episcopos et presbyteros Christianorum, et quicumque pastores fuerint negligentes, et unum de minimis scandalizaverint, ipsos esse qui nutriant pecora occisionis, et non patiantur super eis quidquam nec dolent, nec possint dicere cum Apostolo: *Quis scandalizatur, et ego non uror* (1. Cor. xi) ? et vendant populos sibi creditos, de quibus scriptum est: *Qui devorant populum meum sicut cibum panis* (Ps. lvi, 5), et ex aliorum mortibus divitias consequuntur, laudantes eos, qui prædas agunt de miseria, et iniquis benedicentes. Hæc alii interpretantur ut velint: nos teneamus explanationis ordinem quem semel arripuimus. **885** Quoniam apertus est Libanus, et cedri ejus atque abietes flamma urente combustæ sunt, ululatus quæ pastorum auditus est, et rugitus leonum, quia omnis pulchritudo et superbia Jordanis vastata est atque consumpta: idcirco hæc mihi dixit Dominus Deus meus: O propheta Zacharia, ad te iste sermo confertur: Pasce gregem occisionis, hoc est, nunc interim nutriat, et crescat, qui postea ad hostibus occidendus est, quas oves et pecora, principes Romanorum, qui possidebant ea, et obtinebant jure victoriae, interfeciebant, et non miserebantur, sive immolabant, et non sentiebant dolorem, id est, nihil mali pro tanta crudelitate patiebantur, et vendebant ea quæ non propter clementiam, sed propter pretium reservabant. Legamus veteres historias, et traditiones plangentium Judæorum, quod in tabernaculo Abrahæ (ubi nunc per annos singu-

thico *בציר* sive Batsor, non Batsir ea eorumdem castigationibus Cert, et Kettv. MAR.

los mercatus celeberrimus exereat) post ultimam eversionem, quam sustinuerunt ab Adriano, multa hominum millia venundata sint, et quæ vendi non poterint, translata in Ægyptum, et tam naufragio et fame, quam gentium cæde truncata. Isti ergo viciores, et Domini ultores qui occidebant, et non dolebant, et vendebant pecora atque dicebant: *Benedictus Dominus, divites facti sumus*, hanc habebant sententiam. Propter peccata sua offendere Judæi: ideo eos oppressimus, et ex pretio eorum divites facti sumus. Nec mirum, inquit, si hostes jure victorum occidebant pecora, et non dolebant, vendebant, et in suo scelere gloriabantur: cum ipsi pastores eorum, atque doctores non pepercint eis, et culpa eorum, grex lupis traditus sit.

(Vers. 6, 7.) *Et ego non parcam ultra super habitantes terræ, dicit Dominus: Ecce ego tradam homines unumquemque in manu proximi sui, et in manu regis sui, et occident terram, et non eriam de manu eorum, et pascam pecora occisionis, propter hoc, o pauperes gregis*. LXX: *Ido non parcam ultra super habitantes terræ, dicit Dominus. Et ecce ego tradam homines unumquemque in manus proximi sui, et in manu regum ejus, et occident terram, et non eriam de manu eorum, et pascam oves occisionis in Chanaanite*. Hoc quod LXX in extremo capitulo transtulerunt: *Et pascam oves occisionis in terra* **886** Chanaan, non est in Hebræo, et a nullo alio transferunt interpretum. Quia ergo pastores eorum non parcebant eis, et ipsi primum meum populum devoraverunt: idcirco, et ego non parcam ultra super habitantes terræ Judææ, dicit Dominus. De hæc enim terra loquitur, de qua ei sermo erat, et non de orbe terrarum, sicut Judæi male interpretantes a se volunt in aliam partem Dei depravare sententiam. Post eversionem quippe templi (quæ propterea eis accidit, quia per quadraginta et duos annos, postquam passus est Dominus, accepto spatio, penitentiam agere noluerunt) dimittam, inquit, unumquemque contra proximum suum, et mutua se cæde trucebunt, sive in ipsa obsidione templi, quando Jerusalem Romanus cinget exercitus: tanta enim inter ipsos Judæos erunt bella atque discordiæ, ut in tres partes populus dividatur. Legamus Josephum et septem Judaicæ captivitatis libros, et hanc prophetiam esse completam, historiæ veritate cernemus. *Et occident, ait, terram, haud dubium quin Romani omnem terram et universas urbes destruxerint Judæorum. Et non eriam eos de manu eorum*. Audi, Judæe, qui tibi spes vanissimas promittis, et non audis dicentem Dominum atque firmantem: *Non eriam de manibus eorum, quod æterna sit apud Romanos tua futura captivitas. Et pascam pecora occisionis, ut semper Judei nutriantur ad mortem; propterea quia Dei est ista sententia: O vos qui estis pauperes gregis, hoc est, justi de Israel,*

(a) Rescribit Victorinus, *irruerant* pro *rugiebant*, ad Græc. *επιρροοντο* sive, ut ipse mavult, *επιρροοντα*. (b) Ms. Regina, *funiculum*, hic atque infra, sed et in Hebræo plurius est numerus: tum et

qui credidistis in Dominum Jesum, et Dei filium susceperitis, audite quæ dicant, et sequentis capituli sacramenta cognoscite. Quod autem secundum Septuaginta legitur: *Et pascam oves occisionis in terra Chanaan*, scis possumus intelligere: quod populum Judæorum, qui destinatus est morti, in toto orbe dispersum (hoc est, in terra Chanaan atque gentilium) pascat Dominus, et nutriat ad immolandum.

(Vers. 8, 9.) *Et assumpsi mihi duas virgas: unam vocavi decorem, et alteram vocavi funiculum* [Vulg. *funiculum*]; *et pavi gregem. Et succidi tres pastores in mense uno, et contracta est anima mea in eis: siquidem et anima eorum variavit in me. Et dixi: Non pascam vos; quod moritur, moriatur, et quod succiditur* **887** *succidatur, et reliqui devorent unumquisque carnem proximi sui*. LXX: *Et assumam mihi duas virgas: unam vocavi decorem, et alteram vocavi funiculum, et pascam oves. Et auferam tres pastores in mense uno, et ingrauescet anima mea super eos: siquidem et animæ eorum (a) rugiebant super me. Et dixi: Non pascam eos; quod moritur, moriatur, et quod deficit, deficiat, et reliqui devorent unumquisque carnes proximi sui*. Supra dixerat: Propter hoc, o pauperes gregis, et facta *ερωζωπίζω*, subaudiebatur, *attendite*, quia Libani portæ aperta sunt, et quercus Basan, abietes cedrique succisæ, et intulerat comminans: *Non parcam ultra super habitantes terræ, dicit Dominus*. Et hoc de uno Judaico populo dicitur videbatur, quod interfectis prophetis, etiam in Filium Dei mississet manus, et voce temeraria conclamasset: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Math. xxvii, 25)! Nunc Creator universitatis et Dominus mysteria sui orbis exponit, et dicit duas habuisse se virgas, quarum alteram decorem vocaverit, alteram (b) funiculum, et in duabus vinculum paverit gregem: tres quoque pastores in uno mense succiderit, et contracta sit, sive indignata, aut (ut Septuaginta transtulerunt) *ingrauescet anima mea super eos*: haud dubium quin pastores significet, quos succidit in mense uno. Reddique causam cur pastoribus indignatus sit intantum, ut eos in uno mense succiderit: *Siquidem et anima, inquit, eorum variavit in me*. Et est sensus: Non me pleno animo dilexerunt: nec pastores mercenarii verum amavere pastorem: *Quia pastor bonus ponit animam suam pro ovibus suis* (Joan. x, 11). Quamobrem et ego indignatus sententiam protuli, et ad ipsos pastores, quos mea indignatione succideram, sive succisiss pastoribus ad relectum [Al. reliquum] gregem locutus sum: *Non pascam vos*; sed quod mortem elegit, sua voluntate moriatur, et se alterum devorent, mutuaque cæde dilanient. Hæc *επιρροοντο*; diximus, ut futuræ explanationis semitam sterneremus. Creator et pastor cujus oves cognoscunt vocem, et sequuntur eum, duas sibi as-

sumas virgulas junctis paverit gregem, etc. Paulo quoque post, *ingravata anima ejus, pro ingrauescet anima mea*.

sumpsit virgas, sive duas $\alpha\omega\tau\lambda\alpha\zeta$, id est, *baculos*, A qui Hebraice dicuntur *MACALOTH* (מַכְלֹת), **888** ut pastoris habitum demonstraret. Unam virgam vocavit decorem, hoc est, sub Noe omne hominum genus sua benedictione protexit: quando instaurato mundo, necdum peccata sorduerant. Et idcirco vocatio cunctarum virgarum appellatur decora et pulchra, quia nihil justius est, quam universitatis parentem vocare omnes aequaliter, quos aequali conditione generavit. Et alteram vocavit funiculos; quando enim dividebat Altissimi gentes, et disseminabat filios Adam, statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei (*Deut.* xxxii). Et facta est pars Domini populus ejus Jacob; funiculus hereditatis ejus Israel. Et pavi, inquit, gregem: sive ipsum Israel, sive cum Israele omnem hominum genus. Et succidi, inquit, tres pastores in uno mense. Legi in cujusdam Commentariis: Pastores Domini indignatione succisos, in sacerdotibus et falsis prophetis et regibus intelligi Judaeorum; quod post passionem Christi, ut omnia succisa sint tempore, de quibus loquitur Jeremias: *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus. Tenentes legem meam, nescierunt me. Et pastores pravaricati sunt in me, et prophetae prophetabant in Baal, et idola secuti sunt* (*Jer.* ii, 8). Nec hac explanatione contentus, tres pastores in una mense succisos, eos vult accipi, qui in Patrem et Filium et Spiritum sanctum peccaverunt: omnes enim haereticos, aut in unum, aut in duas, aut in tres simul peccare personas. Dixerit ille quod voluit, neque enim alterius sensui detrahendum est. Nobis tres pastores qui in uno mense succisi sunt, C Moyses videtur, et Aaron, et Maria (*Num.* 20); quorum Maria in mense primo, qui vocatur *NISAN* (ניסן), mortua est in deserto Sin, et in eodem loco, propter aquam contradictionis, eodemque mense, Moyses et Aaron condemnati sunt, ne terram reprobationis intrarent. Atque ita factum est, ut e tribus pastoribus, alia presenti morte succideretur, alii sententia mortis futurae. Et contracta est, inquit, anima mea super eos: videlicet super tres pastores quos praeposueram gregi meo. Quia et illorum anima variavit in me, non enim glorificaverunt **889** me ad aquam contradictionis. Si autem ad populum referimus, quod anima populi variaverit in Deum, sic exponendum est: Idcirco eis indignatus sum, quia et ipsi inter me et idola fluctuantes, variis contra me pugnaverunt modis. Quomobrem indignatus dixi ad Moysen: (a) *Non pascam vos: dimitte me, et disperdam eos* (*Exod.* xxxii, 10). Quando autem dicit, cum irascitur, *Dimitte me*, provocat ad rogandum, et ostendit se ab eo posse retineri. Quod moritur, inquit, moriatur, et quod succiditur succidatur: omnium corpora ruant in solitudine, et versi in seditionem, instar bestiarum mutuis lacerentur morsibus,

(a) Haec verba, inquit Victorius, non pascam vos, sunt in Zacharia hic: tanquam autem ad Moysen illa dicta sint, Hieron. interpretatur: sicut Isaiæ Verba: si audieritis, quæ bona sunt, terræ comeditis,

nullusque terram reprobationis introeat. Quidam duas vocations Judæorum et gentium, in primo Israel, et novissimo intellexere nomine Christianos. Sed quomodo vocatio Christiana ante projecta sit, et Judæi remanserint et pastri sint a Deo, non satis attenderunt.

(Vers. 10, 11.) *Et tuli virgam meam quæ vocabatur decus, et abscondi eam ut irritum facerem fodus meum quod percussi cum omnibus populis. Et in irritum deductum est in die illa, et cognoverunt sic pauperes gregis, qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est.* LXX: *Et assumam virgam (b) meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum quod disposui ad omnes populos, et dissipabitur in die illa, et cognoscent Chananæi oves, quæ custodiuntur mihi, quia verbum Domini est.* Post vocationem Israelis, et assumptionem virge secundæ, quæ vocabatur funiculus, tulit Dominus virgam primam, totius orbis nationes, quæ vocabatur decora, et abscondi eas a cultu suo, quia venerate sunt idola, et omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt (*Ps.* xiii). Manifestiusque exponens quæ esset hæc virga, intulit: *Ut irritum facerem fodus meum quod percussi cum omnibus populis: Statim enim ut Israel assumptus est, gentium turba projecta est: et ut nata est filia Archisynagogi, quæ postea in Evangelio, cum duodecim esset annorum, ægrotaret et mortua esse narratur, $\alpha\iota\omega\sigma\theta\delta\omega\tau\alpha$ cepit sanguinem fluere, et perpetua infirmitate cruciari* (*Marc.* v; *Math.* ix). Et in unum, ait, deductum est fodus meum quod cum omnibus **890** inieram nationibus. Et intellexerunt pauperes gregis, id est, populus Israel qui mea mandata custodit, quia verbum Domini est, id est, voluntatis est Domini abjicere gentes negantes, et in Abraham Israel assumere confidentem. Pro eo quod nos interpretati sumus, et cognoverunt sic pauperes gregis, Septuaginta transtulerunt, et cognoscent Chananæi oves, quæ custodiuntur mihi, quod ita nonnulli edisserunt: Cognoscent populus Judæorum, ad quem dictum est: *Semen Chanaan, et non Juda* (*Dan.* xii, 56); qui nunc meis cæremoniis custoditur: sive quia Chananæi interpretantur, parati ad humilitatem, cognoscent qui olim parati sunt ad humilitatem Domino, et relinquuntur. Cur autem pro eo quod nos interpretati sumus, sic pauperes, illi dixerunt, *Chananæos*, causa manifesta est: apud Hebræos enim, sic, *CHEN* (כֶּן) dicitur: ANTE (אֲנִי), pauperes; illi duo verba in unum copulantes, pro eo quod est, sic pauperes, hoc est, *CHEN ANIE* (כֶּן אֲנִי), nomen Chananææ gentis interpretati sunt.

(Vers. 12, 13.) *Et dixi ad eos: Si bonum est in oculis vestris, afferite mercedem meam, et si non, quiescite: et appenderunt mercedem meam, triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, Projice illos* (*Uulg. illud*) *ad statuarium, decorum pretium quod appretiatum sum*

ad Israel in eremo dicta esse, hoc eodem loco exponit.

(b) Antea deerat vox meam.

ab eis: et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad statuarium. LXX: *Et dicam ad eos: Si bonum est in conspectu vestro, date statuente mercedem meam, aut renuite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Depone eos in conflatorium, et recogita si probatum est, sicut probatus sum pro eis. Et tuli triginta argenteos, et misi eos in domum Domini in conflatorium.* Cogno-

scitibus Israeliticis gregis pauperibus, qui mea mandata custodiunt, verbum esse Domini quod locutus sum, et vera que dixi, (a) ait ad eos, id est, ad pauperes gregis, si vobis placet (homines enim estis) et semel libero arbitrio vos creavi, quibus et in eremo locutus sum: Si audieritis me, quæ bona sunt terræ, comeditis (*Isai.* i) pro hac assumptione, qua abjeci universum hominum genus, et vos mihi in peculiarem elegi gregem, et Creator omnium **891** volui parvum habere funiculum, reddite mihi mercedem meam, id est, mea precepta servate. Sin autem non vultis mercedem reddere, nec placet in oculis vestris meo censori nomine, aperte renuite, et facite quod vultis. Qui tunc quidem responderunt Moysi: *Omnia quecumque dicit Dominus, faciemus* (*Exod.* xxiv, 3). In fine autem temporum pro eo quod eos elegi de medio nationum, et liberavi de Ægypti formæ ferrea, appenderunt mercedem meam triginta argenteos, pro meo sanguine stantes Judæ proditori (*Math.* xxvi). Et dixit, inquit propheta, Dominus ad me, sive ipse Salvator, cujus priora sunt verba, patrem ad se locutum esse contestans: *Projice illud ad statuarium: pro quo in Hebræo legitur Josen* (יוֹסֵן), id est, $\tau\omicron\nu\ \pi\alpha\tau\epsilon\rho\varsigma$, quem nos, *fictorem et figulum* possumus dicere. Et est sensus: Projice pretium meum ad figulum, qui Creator et fictor est omnium. Nec dixit, *depone*: sed, *projice*, ut fictoris plastæque judicio merces Domini penderetur. Et $\epsilon\iota\pi\omicron\sigma\tau\omicron\varsigma$: pretium suum, id est, divina majestatis, in triginta cernens argenteis, et tam vili mercede se proditum: *Decorum*, inquit, *pretium quo appretiatum sum ab eis*; hoc autem pressius esse legendum cum irrisione et subannatione dicentis: Tanto me populus meus et pauperes quoddam gregis, et a me electi in filios, emendum atque vendendum pretio judicant. Et tuli, ait Dominus per prophetam, sicut mihi a Deo fuerat imperatum, triginta argenteos, et non eos deposui, sed projecti in domum Domini ad fictorem: in domo Domini feci eos a proditore reddi sacerdotibus et pharisæis, ipso confidente, qui vendidit: Peccavi, tradens sanguinem justum (*Math.* xxvii, 4).

(a) Verba, ait ad eos, penes Martian. non habentur: apud Victor, desideratur, id est.

(b) Retrahit se, inquit Victorius in hunc locum, quod vocem יוֹסֵן statuarium verterit, cum tamen figulum verius significet, uti interpretatus est Mattheus evangelista cap. xxvii, dum ait: *Et dederunt eos in agrum figuli.* Idem facit Isai. xix de verbo יוֹסֵן . Utrobique autem Græcas tantum voces respiciens, lapsus videtur. Sicut enim hic πλάττης ita ibi σπερδαύτης , quæ erat Aquilæ interpretatio, tantum, non etiam Hebraicam simul vocem attendit.

A Et illi quoniam pretium sanguinis erat, noluerunt illud reponere in corbonam, id est, in gazophylacio; sed emerunt eo agrum figuli in sepulchram peregrinorum. Nos enim omnes qui peregrini et advena Legis fuimus, redempti pretiosissimo ejus sanguine, in domo figuli **892** Creatorisque omnium sepelitur et requiescimus. Pro πλάττης atque fictore, statuarium (b) olim interpretatus sum, verbi ambiguitate compulsus, quod statuarium fictoremque uno sermone significat. Judæi istum locum malitiose interpretantes, triginta argenteos, triginta Legis mandata commemorant, quæ facere jubentur in Lege, et rursum triginta sex alia quæ prohibentur in Lege, et dicit eis, ut argentum mandatorum Domini plastæ suo atque fictori reddant Deo: quod quia facere noluerunt, esse projectos. B Breviter indicare volui quid sentiant, atque explanationem eorum lacinosissimam addit revolvare, ut ad reliqua transeamus.

(Vers. 14.) *Et præcidi virgam meam secundam, quæ appellabatur funiculus, ut dissolverem germanitatem inter Judam et [Vulg. addit inter] Israel.* LXX: *Et abjeci virgam (c) secundam, quæ appellabatur funiculus, ut dissiperem testamentum quod erat inter Judam et Israel.* Et in hoc loco longam cujusdam explanationem, immo trices intricabilibus legisse me novi, duarum virgarum in unam societatem ex Ezechielis volumine proferentis, et omnia que de concordia Judæ et Ephraim spiritualiter sentienda sunt, huic capitulo coaptantis. Nos autem captum sequamur ordinem. Postquam a Judæis crucifixus est Dominus et triginta appretiatus argenteis, et pretium sanguinis ejus in sepulchram projectum gentium, quæ peregrinæ erant a Lege et mandatis Dei: statim Dominus sententiam suam ulli non differens, *Præcidi*, ait, *virgam meam secundam*, quæ proprie mea erat, quæ sic mihi hærebat, ut in Jeremia perizoma et cinctorium atque lumbare, sive, ut consuevit verbo utra, corale sit appellata: quæ secunda virga quondam appellata funiculus et pars mea, a me ideo projecta est, ut dissolverem Judæ et germanitatem atque concordiam, quæ inter Judam fuerat et Israel, et fratres a se invicem separarem. Ut in apostolorum et eorum qui egerunt penitentiam **893** numero, rursum (d) Judas appellaretur et confitens Deum suum: Israel autem et Ephraim et Joseph vocarentur, qui in cordis duritia permanentes dixerunt: *Non habebam regem, nisi Cæsarem* (*Joan.* xix, 13). Unde non intulit: *ut irritum facerem pactum*, sive *testamentum*, quod habui cum Juda et Israel (usque

Manet lamen utroque in loco prima ejus interpretatio. Adeo enim totum per orbem ejus editio statim divulgata est, ut emendasse postea satis non fuerit. At non ita eventi Isaiæ xxxvii, ubi vocem יוֹסֵן prius pro *cessavit*, postea pro *quiesce* interpretatus est: quippe cum emendatio recepta fuerit, quamvis in ipso Hieronymo utraque simul versio commixta esset.

(c) Vocem meam, quæ neque in Græco resonat, neque in Regim. ms., hinc amovimus.

(d) Ms. Regim., Judas appellaretur et confitentes,

hodie enim penitentibus porrigit manum) sed ut de uno populo credentes alios, et alios non credentes inter se divideret, dicens: *Nolite arbitrari quia veni mittere pacem in terram: non veni mittere pacem, sed gladium. Veni enim separare hominem adversum patrem suum, et filiam adversum matrem suam, et nurum adversum sacrum suum, et inimici hominis domestici ejus* (Matth. x. 34, et 35).

(Vers. 15 seqq.) *Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti: Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quaeret, et contritum non sanabit: et id quod stat non enutriet, et carnes pinguium comedet, et ungulas eorum dissolvit. O pastor, et idolum derelinquens gregem: gladium super brachium ejus et super oculum dextrum ejus, brachium ejus ariditate sicabitur, et oculus dexter ejus tenebrens obscurabitur.* LXX: *Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti: Quia ecce ego suscitabo pastorem super terram, qui derelictum non visitet et dispersum non requirat, et fractum non sanet, et integrum non dirigat, et carnes electorum devoret, et talos eorum pervertat. O qui pascitis vana, et qui dereliquistis oves, gladius super brachium ejus, et super oculum ejus dextrum, brachium ejus ariditate sicabitur, et oculus dexter ejus cecitate obscurabitur.* Quando dicit, *Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti*, illud significat quod supra assumpserit sibi virgas duas, unam decorem, et alterum funiculum. Et quia illas suo vitio peccatoque projecit, et soluta germinavit inter Judam et Israel, nos inserti sumus in radice bona oliva, et cœcitas ex parte facta est domui Israel, donec intraret plenitudo gentium (Rom. xi), nunc propheta dicitur, ut gravissimum pastoris stulti, sive imperiti, assumat vaticinium. Pastor stultus, et imperitus, haud dubium **894** quin Antichristus sit: qui in consummatione mundi dicitur esse venturus, et qualis venturus sit, indicatur. Vasa autem pastoris, insignia illius et habitum debemus accipere, peram, baculum, fistulam, et sibiolum. Et quomodo Isaïas, ut captivitatem populi demonstraret, nudus ingreditur (Isai. 1): et Jeremias vadit ad domum figuli, ut ex dissipatione vasis quod currebat in rota, et manu fingebatur artificis, et interitum Israel, ut Dei potentiam ostenderet (Jerem. xvii): et Ezechiel, ut subversionem Jerusalem et fugam Sefecie, et onera captivorum, non solum voce, sed et habitu demonstraret, perfodit parietem, et in suis humeris excipitur (Ezech. xi): sic Zacharias habitum stulti et imperiti pastoris assumit, ut eam nuntiet qui venturus est (Zach. xi). Iste pastor ideo consuget in Israel, quia verus pastor dixerat: *Jam non pascam vos*. Qui alio nomine et in Daniele propheta (Cap. ix), et in Evangelio (Marc. xiii), et in epistola Pauli ad Thessalonicenses (II Thess. ii),

(a) Maluit Victorius, *suscipient*, cum sermo de Antichristo sit, quem pro Christo Judæi suscepturi sunt: quemadmodum dictum est a Christo: *Veniet alius*

A *abominatio desolationis*, sessurus in templo Domini prophatur, et se facturus ut Deum, qui et per Isaïam magnus sensus dicitur (Isai. xxxii). Et ad hoc venit, non ut sanet, sed ut perdat gregem Israel. Pastor enim bonus ægrotantia pecora visitat, dispersa inquirat, relicta affert, lassa sustentat. Contrario pastor malus omnia adversa agit, et carnes pinguium devorat, ungulas arietum et ovium dissolvit atque pervertit, ne recto ingrediantur pede. Hunc pastorem (a) susceperit Judæi, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et evacuabit illuminatione adventus sui, ut qui non crediderunt veritati, ne salvi fierent, credant mendacio, et judicentur, quia consenserunt iniquitati. Descripto autem pastore pessimo, stulto et imperito, ad ipsum pastorem prophetalis sermo convertitur: O pastor, et idolum. (b) Tam scleratus est pastor, ut non idolum cultor, sed ipse idolum nominetur, dum se appellat Deum, et vult ab omnibus adorari. Qui dereliquit gregem a bestis devorandum, quem Dominus tanto tempore custodierat. Gladius super brachium ejus, et robur, et super **895** oculum dextrum ejus, quo se acute Dei jactabat cernere sacramenta, et plus videre quam omnes retro prophete viderant, intantum ut Dei Filium se vocaret. Gladius autem ille est, de quo et Isaïas loquitur: *Inebriatus est gladius meus in celo* (Isai. xxxiv, 5). Propterea autem gladius Domini super brachium ejus, et super oculum dextrum illius erit: ut robur ejus et omnis jactantia fortitudinis ejus ariditate sicceat, et scientia, quam sibi falso nomine promittebat, æternis tenebris obscuretur.

(Cap. XII. — Vers. 1.) *Onus verbi Domini super Israel: Dixit Dominus extendens cælum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo: Ecce ego ponam Jerusalem superliminare crapulae omnibus populis in circuitu: sed et Juda erit in obsidione contra Jerusalem. Et erit in die illa, ponam Jerusalem lapidem oneris cunctis populis, omnes qui leverunt [Vulg. levabunt] eum, concisione lacerabuntur, et colligentur adversum eam omnes gentes [Vulg. omnia regna] terræ.* LXX: *Assumptio verbi Domini super Israel, dicit Dominus extendens cælum et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo: Ecce ego ponam Jerusalem ut super liminaria que moventur omnibus [Al. in omnibus] populis in circuitu, et in Judea. Et erit obsidio circa Jerusalem, et erit in die illo, ponam Jerusalem lapidem qui concalcatur a cunctis gentibus: omnis qui concalaverit eam illudens illudet, et congregabo super eam omnes gentes terræ.* Triplex interpretatio est ab eo loco, in quo legitur: *Ecce ego ponam Jerusalem super liminare crapulae omnibus populis in circuitu*, usque ad eum locum ubi scriptum est (Cap. xiii, v. 7): *Fræma suscitare super pastorem*

in nomine suo, et suscipietis eum.

(b) Addit Reg. ms. *derelinquens gregem*, quæ in aliis libris non est invenire.

meum; et super (a) virum coherentem mihi, dicit Dominus: Percute pastorem et dispergentur oves. Alii enim Judæorum putant jam hæc ex parte completa a Zorobabel, usque ad G. Pompeium, qui primus Romanorum Judæam cepit et templum, quam historiam scribit Josephus. Alii vero quando Jerusalem fuerit instaurata, in fine mundi esse complenda: quod sibi cum $\lambda\epsilon\sigma\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma$ suo, quem supra stultum pastorem legitimus, miserabilis gens Judæa promittit. Alii autem hoc est, **896** (b) nos qui Christi censemur nomine, in Ecclesia usque ad finem mundi quotidie expleri et explenda, memoramus. Et ne per singula extendamus modum voluminis, proponentes: Hæc dicunt illi: sic alii suspicantur: nos ita sentimus, tres posuimus sententias, ut ex interpretationis varietate, quid cui coaptandum sit, prudens lector intelligat. Dominus igitur qui cælum extendit ut pellem, et terram alta mole solidavit, et spiritum hominis fixit in eo, idem animarum Creator est omnium, ut ex duabus substantiis animæ et corporis, unum animal compingeret. Spiritus enim pro anima frequenter accipitur, ut ibi: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (Luc. xxvi, 40). Et: *Auferes spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur* (Ps. ciii, 29): Iste igitur Creator universitatis et Dominus, se Jerusalem superliminare (c) crapula omnibus populis in circuitu positurum esse, testatur, ut qui limen ejus attigerit, inebrietur et corruat, sive ipsum superliminare in eum corruat a quo contingitur. Sed et Judas, obsessa Jerusalem, est captus a gentibus, et in illarum transiens societatem, cogitur obsidere metropolim suam. Non solum autem Dominus Jerusalem ponet cunctis populis quasi superliminare crapulae; sed ponet illam quasi lapidem oneris cunctis populis, quem qui levare voluerit, concisione lacerabitur. Congregabuntur enim adversus Jerusalem omnia regna terrarum. Mos est in urbibus Palæstina, et usque hodie per omnem Judæam vetus consuetudo servatur, ut in vinculis, oppidis, et castellis rotundi ponantur lapides gravissimi ponderis, ad quos juvenes exercere se soleant, et eos pro varietate virium sublevare, alii usque ad genua, alii usque ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli super verticem, rectis junctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes, pondus extollant. In arce Atheniensium juxta simulacrum Minervæ, vidi sphaeram aeneam gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi movere vix potui. Cum autem quaererem, quidnam sibi vellet, responsum est ab urbis ejus cultoribus, athletarum in illa massa **897** fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quemquam descendere, quam ex levatione ponderis sciat qui quis cui debeat comparari. Sensus ergo iste est: Ponam Jerusalem cunctis gentibus,

(a) Mendose legerat Martian. *vin*, pro *virum*.
(b) Reg. ms. *hæc est nostra*, qui Christi censemur nomine hæc et alia usque ad finem mundi quotidie explenda memorant. Quæ quidem lectio, iis maxime

A quasi gravissimum lapidem sublevandum. Levabunt quidem eam, et pro virium varietate vastabunt; sed necesse est ut dum levatur, in ipso nix et elevatione ponderis, gravissimus lapis scissuram (d) aliquam vel rasuram in levantium corporis derelinquat. Super Ecclesia sic interpretari potest, quod cuncti persecutores qui contra domum Domini dimicant, inebriantur eo calice quo universis gentibus propinat Jeremias, ut bibant, et inebrientur, et cadant, et vomant, et insaniant (Jer. xxv). Scio persecutionis tempore multos, nostris contra Ecclesiam pugnare compulsos; sed quicumque hoc pondus voluerit sublevare, levis quidem, et pro ira Domini qua corripit peccatores, suis manibus sustentabit: verum ipse non erit impunitus. De contra se gladio dimicante. Pro lapide oneris, quem nos, ut potuimus, interpretati sumus, Seglugaingta verterunt, lapidem concalcaturum a cunctis gentibus. Omnis qui concalaverit eum (sive eam, id est, Jerusalem) illudens illudet. Qui manifestus est sensus, quod utroque modo Jerusalem et ab inimicis gentibus, et a persecutoribus concalcanda sit et illudenda ei pro voluntate illudentium. Sed melior et verior est sensus superior. Breviter singula exponimus, ut tandem veniamus ad calcem, ne si prolixius scriperimus, et rerum obscuritate, et sermonis longitudine, Lectoris animus contendantur.

(Vers. 4.) *In die illa dicit Dominus, percutiam omnem equum in stuporem, et ascensorem ejus in amentiam: et super domum Juda aperiam oculos meos, et omnem equum populorum percutiam in [Vulg. tacet in] cecitate.* LXX: *In die illa, dicit Dominus omnipotens: Percutiam omnem equum in stupore, et ascensorem ejus in amentia: super domum autem Juda aperiam oculos meos, et omnes equos populorum percutiam in cecitate.* In illo tempore (hoc enim significat dies) quando obsessa fuerit Jerusalem, ita ut Judas quoque eam obsidere cogatur, et carnaliter et spiritualiter percutietur Jerusalem omnes adversariorum **898** equos in stuporem, ita ut omnes stupant qui eos viderint esse percussos, et ascensores eorum, maiorum premente magnitudine, venturum in amentiam, et super domum Juda, qui contra metropolim suam facere aliquid cogebantur, aperiet Dominus oculos suos, ut eorum misereatur, et eos dignos suo faciat aspectu, oculorumque suorum illustret lumine: omnes autem equos populorum æterna percutiet cecitate. Qui spiritualiter equi intelligendi sint, supra diximus: *Fallax equus in salutem* (Ps. xxxi, 17). Et: *Hi in curribus, et hi in equis* (Ps. xxxix, 8), et cætera his similia. Ascensores quoque eorum, vel demones, vel falsos magistros diximus, qui omnes in stuporem venturum et amentiam, ut nihil sapere conveciant: sed palpabiles eos opprimant tenebre, quales fuerint quando Ægyptiorum primi,

verbis, *hæc et alia pro in Ecclesia, verior videatur.*
(c) Vocem, crapulae, Reg. ms. nescit.
(d) Duo mss. *scissuram, vel laturam in levantium corporibus*, etc.

tiva percussa sunt (Exod. xi). Super domum autem Juda, id est, populum qui confitetur Deum, et fractus persecutionis augusti ac timore perterritus, videtur esse in numero persequentium: aperiet Dominus oculos suos, ut persequeretur respiciat dicentes ad se: *Respice in me, et miserere mei* (Ps. lxxxv, 16), et mereatur audire: *Erui tibi Dominus lumen aeternum* (Isa. lx). Hæc est gravissimi lapidis laceratio, quam in adversarios suos, qui Jerusalem levare et vexare conati sunt, Dominus comminatur.

(Vers. 5.) *Et dicent duces Juda in corde suo: Confortentur mihi habitatores Jerusalem in Domino exercituum Deo eorum* [Al. suo]. LXX: *Et dicent tribuni, id est, ὁ γέλαστοι, Juda in cordibus suis: Inveniemus nobis, qui habitant Jerusalem in Domino, omnipotente Deo eorum.* Cum aperuerit Dominus oculos suos super Judam, et percuserit omnes equos gentium cæcitate, duces Juda, de quo supra dictum est: *Sed et Judas erit in obsidione contra Jerusalem*, vota facient in cordibus suis, quia loqui libere non audebunt, ut vineat Jerusalem, et victus Judas cum hostibus vineat cum civibus suis. Pro eo quod nos diximus: *confortentur mihi*, et LXX transulerunt ἐπιφορῶν ἐλαστός, *inveniemus nobis*; in Hebraico scriptum עֲמָסָא לִי (אֲמָסָא לִי). Quod Aquila transtulit, χαρτήριον μου, id est, *conforta mihi*, ut sit sensus: Optabunt chiliarchi, et tribuni, ac duces Juda, **899** ac vota facient in abscondito mentis arcano, ut Deus confortet habitatores Jerusalem in Domino Deo suo, et vineat adversarios suos. Juxta tropologiam, duces ac tribuni apostoli sunt, et omnes apostolici viri atque doctores, qui Christi exercitui præfuerunt, qui nolent sibi alios invenire nisi eos qui habitent in Jerusalem, visione pacis, et qui habitent in Domino omnipotente Deo suo. De his ducebus Paulus apostolus fuit, qui invenit Titum, et Timotheum, Lucam atque Sylvanum: Petrus quoque qui Marcum scriptorem eruditivum Evangelii [Al. in Evangelio], et ceteri apostoli qui omnem mundum sua doctrina et eruditione compleverant, ut haberent discipulos habitatores Jerusalem.

(Vers. 6, 7.) *In die illa ponam duces Juda sicut caminum ignis in lignis, et sicut facem ignis in fenis: et devorabunt ad dexteram, et ad sinistram, omnes populos in circuitu: et habitabitur Jerusalem rursus in loco suo, in Jerusalem.* Et salvabit Dominus tabernacula Juda, sicut in principio: *ut non magnifice gloriatur domus David, et gloria habitantium Jerusalem contra Judam*: LXX: *In die illa, ponam tribunos Juda sicut torrem ignis in lignis, et sicut fenam ignis in stipula, et devorabunt a dextris et sinistris omnes populos Domini per circuitum, et habitabitur Jerusalem adhuc in semetipsa, et silva facta est Dominus tabernaculum Juda, sicut a principio: ut non magnificetur gloria domus David, et elatio habitatorum Jerusalem super Judam.* Quando duces Juda dixerint in cordibus suis: *Conforta mihi, Domine, obsessos Jerusalem, ut qui sua imbecillitate victi sunt, tuo superent auxilio: tunc ego Dominus omnipotens Deus eorum, po-*

A nam principes Juda sicut fornacem ignis in lignis, et sicut facem in stipula, ut devorent adversarios, quibus simulata amicitia jungebatur. Devorent autem a dextris et sinistris, et omnes populos occidant in circuitu, ut rursus Jerusalem habitetur in loco suo, et nequaquam hostiles impetus timeat. Urbis quoque et oppida, ac villas, et vicinos tribus Judæ, qui dirupti fuerant atque vastati, instaurent sicut fuerant antequam vastarentur, et nequaquam sicut regia, et inelyti ac magnifici tribus Juda, et habitatores Jerusalem gloriantur adversus tribum **900** Juda, quod suo regatur imperio, suo consilio gubernetur; sed sciant quod Domini sit in utriusque victoria. Hæc juxta historiam seu facta sint, seu futura, fidem rerum Domini judicio relinquentes, et sanctis ejus, qui ab eo sapientia ac veritate spiritum receperunt. Nos dicamus, quod tempore persecutionis Ecclesiæ, duces et tribuni nominis Christiani, de quibus supra diximus; cum Dominus pacem reddiderit Jerusalem, et interfecerit adversarium spiritu oris sui, futuri sint quasi caminus ignis in lignis, ut devorent infructuosas arbores, et sicut facem in stipula, ut quodcumque frumentum non habet, et circumferunt omni vento doctrina, tradatur incendio. Et devorabunt (inquit) duces Juda, et tribuni ad dexteram, et ad sinistram, eos qui in medio itinere incedere noluerunt, nec scierunt (Al. nesciunt). ἑπιβολὰς esse xxxix, unde Dei populus pollicetur, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinabimus, via recta gradiemur (Num. xx). Via dextera, parcitas est, quam Greci ἐπιβόλιαν vocant: sinistra, luxuries; **C** media rectaque frugalitas. Omnes igitur qui sunt in via dextera, quibus dicitur: *Ne sis justus nimis* (Ecc. vii, 17): Et in sinistra, qui audiunt: *Vie que ad sinistram sunt perversæ sunt* (Prov. iv, 57), devorans flamma consumet, et desertis adversariis atque subalatis, rursus Jerusalem, id est Ecclesiæ, pristinae gloriæ recipiet, et erit in suo statu, et Judæ tabernacula salvabuntur, toto orbe dispersa Christianorum conciliabula, de quibus quasi tentoriis et tabernaculis ire cupimus ad domum, quæ non est manufacta, et ad caelestem Jerusalem. Propterea autem tabernacula plebis et omnium qui censentur nomine Christiano, et reputantur in vulgus, antiquam pacem recipient obsessi Ecclesiæ rursus principibus, et in fugam versis, ut nequaquam putant magistris atque doctores sua doctrina et sapientia; sed Domini auxilio pacem Ecclesiis reddidit.

(Vers. 8.) *In die illa proteget Dominus habitatores Jerusalem, et erit qui offenderit ex eis in die illa: quasi David: Et domus David, quasi Dei, sicut Angelus Domini in conspectu eorum.* LXX: *Et erit in die illa, proteget Dominus habitatores Jerusalem; et qui infirmus in eis fuerit in die illa, erit quasi domus David; et domus 901 David, quasi domus Dei, et angelus Domini in conspectu eorum.* Juda obtinente victoriam, et Domino restituente tabernacula ejus sicut fuerant a principio, ut nequaquam domus regia contra populum gloriatur, in illa die et in illo tem-

pore, Dominus (cujus auxilio Judas a dextris et a sinistris adversarios devorabit) proteget etiam obsessos Jerusalem: et in tantam felicitatem ac beatitudinem omnia mutabuntur, ut qui vilissimus putabatur, sit quasi domus regia; et qui de domo regia erat, sit quasi de domo Dei, id est, quasi nuntius Domini et angelicus dignitatis in conspectu eorum, quæ tempore fuerat resalvati. Juxta anagogen: Proteget Dominus habitatores Ecclesiæ, pace Ecclesiarum post persecutionem gravissimam reddita, quando et sui nominis interpretatione decorabitur: *Jerusalem enim visio pacis* exprimitur. Et tam beati erunt qui pro Ecclesiæ militaverunt, et in persecutione Domini sunt confessi: ut qui minimus fuerit, et quasi (a) hominibus peccato diticoque offenderit, ponatur in ordine magistrorum: et magistris, qui suum servaverint gradum, sint quasi domus Dei, et quasi angelus Domini; quia hoc omni studio laboramus, positi in terra, et vario labore sudantes, ut transformemur in angelicam gloriam.

(Vers. 9.) *Et erit in die illa: quæram contereere omnes gentes quæ veniunt contra Jerusalem. Et effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum.* LXX: *et erit in die illa: quæram auferre omnes gentes quæ veniunt contra Jerusalem, et effundam super domum David: et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et misericordiæ.* In die illo quando proteget Dominus habitatores Jerusalem, quæram Dominus contereere omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem. Contereat autem non in perditionem, sed in emendationem, ut adversum Jerusalem militare desistant, et esse incipiant de **C** Jerusalem. Si enim de nihilo creavit omnia, non idcirco fecit ut perderet quæ creavit; sed ut illius misericordia quæ creata sunt salvarentur. Unde et in Sapientia, quæ Salomonis **902** inscribitur (si evi tamen placet librum recipere), scriptum reperimus: *Creavit ut essent omnia, et salutare generationes mundi: et non erit eis venenum mortiferum* (Sapient. i). Sicut enim venit Dominus ut quæret quod perierat, et salvavit humanum genus: sic et gentes in eo perdidit, quod gentes erant adversaria. Denique sequitur: *Effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et misericordiæ.* De hac gratia scribit et Paulus: *Charitas Dei diffusæ est in cordibus nostris* [Al. vestris] *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Et in supradicto volumine continetur: *Quæ in celo sunt, quis investigabit* (b)? *nisi quod tu dedisti sapientiam, et Spiritum sanctum tuum misisti de excelsis: et sic correctæ sunt semitæ eorum qui versantur in terra: et quæ tibi placent, eruditi sunt homines* (Sap. ix, 16). Et in Isaia loquitur Deus: *Dei spiritum meum super te* (Isa. lxii, 1). Et rursus de eodem Scriptura commemorat: *Dei spiritum meum super eum* (Ibidem). Verbum

autem effusionis, sensum largitatis ostendit: sicut manifestum est in eo quod diximus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus vestris.* Et in alio loco ex persona Dei: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (Joel. ii, 29). Qui sit autem spiritus gratiæ, idem Apostolus loquitur ad Hebræos: *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia eum qui Filium Dei concitaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit* (Heb. x, 29)! Unde et Spiritus sancti diversæ gratiæ esse dicuntur. Et salutatio Apostoli: *Gratiæ* (inquit) *vobis et pax multiplicetur* (I Tim. i, 1): ut postquam nobis peccata donaverit, tunc pax per misericordiam consequatur. Hæc Judæi ex parte jam facta, et plenus in consummatione mundi futura commemorant. Nos autem post adventum Christi quotidie impleri intelligimus et probamus.

(Vers. 10.) *Et aspiciet ad me quem confecerunt: et plangent eum planctu quasi super unigenitum: et dolentur super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* LXX: *Et aspiciet ad me, pro eo quod insultaverunt: et plangent super eum planctu, quasi super charissimum. Et dolentur dolore, quasi super primogenito.* Hebræicæ **903** litteræ DALETH et RES, hoc est D et R, similes sunt, et parvo tantum apice distinguuntur. Ex quo evenit ut idem verbum diverse legentes, aliterque (c) aliter transferant. Intelligentiæ gratia unum demus exemplum: *Et vestitus, inquit, erat Samuel* EPHOD BAR (I Reg. ii, 18), id est, *indumento lineo, bar enim linum appellatur*: unde et BADDIM *lina* dicuntur. Pro quo Hebræico Latinoque sermone, male quidam legunt EPHOD BAR: si quidem BAR, aut filius appellatur, aut frumenti manipulus, aut electus, aut δόλος, id est, *crispus*. Quod bil errore interpretationis accidit, etiam hic factum deprehendimus. Si enim legatur BACARU (BKKP), ἐξέλιψεν, id est, *compunxerunt* sive *confecerunt* accipitur: sin autem contrario ordine, litteris commutatis, BACADU (BKKP), ἐπύπνεον id est, *saltaverunt* intelligitur. Et ob similitudinem litterarum error est natus. Joannes autem evangelista, qui de pectore Domini hausit sapientiam, Hebræus ex Hebræis quem Salvator amabat plurimum (Joan. xix), non magnopere curavit quid Græcæ litteræ continerent; sed verbum interpretatus e verbo est, ut in Hebræo legerat, et tempore Dominiæ passionis dixit esse completum. Quod si quis recipit, det testimonium, de quo sanctarum Scripturarum loco Joannes ista protulerit: et cum non repererit, cogatur ingratis suscipere veritatem. Plangent autem Judæi quasi super unigenito et primogenito, idipsum significante in Domino Salvatore, et unigenito et primogenito. Unigenitus dicitur, propter naturæ proprietatem: (d) Primogenitus juxta Apostolum, ex mortuis resurgentium (Coloss. i). Pro unigenito, cha-

(a) Mendose retinuit Martianus. hoc pro homo.

(b) Victorius ad sacra textum restituit ad hunc modum: *Quæ in celo sunt, quis investigavit? et constitutum tuum quis cognovit, nisi quod, etc. Mox versabantur*

ter pro versantur, legitur in Regina ms.

(c) Alterum hoc aliter penes Martianum deerat. (d) Multo aut potius nullo sensu penes Martianum deerat vox, *Primogenitus*.

129
rissimum Septuaginta transtulerunt, de quo in A Evangelio legitur: *hic est Filius meus charissimus, in quo mihi complacui* (Matth. iii, 17). Tunc dolerunt a se crucifixum, cum viderint in (a) claritate regnantem. Verbum *κρυπτόν*, apud Græcos, non ab *illusionē*, sed a *sallatu* compositum est, quod scilicet contra Dominum quasi ludendo saltaverint, quando dicebant illudentes atque ridentes: *Vah! qui destruis templum, et in tribus diebus edificas; illud: saluum fac temetipsum, descendens de cruce* (Matth. xv, 29, 30). Hæc et alia 904 illudentes, et quodam amentie tripudio sallantes loquubantur.

(Vers. 11, 12) *In die illa magnus erit plangtus in Jerusalem, sicut plangtus Adadremmon in campo Mageddon. Et plangent terra, familiae et familiae scorsum: familiae domus David scorsum, et mulieres (sive uxores) eorum scorsum* (verbum enim Hebraicum *nisse*, id est *γυναικας*, (b) utrumque significat). *Familiae domus Nathan scorsum, et mulieres eorum scorsum: familia domus Levi scorsum: et mulieres eorum scorsum: familiae Semei scorsum, et mulieres eorum scorsum. Omnes familiae reliquæ, familiae et familiae scorsum, et mulieres eorum scorsum. LXX: In die illa magnus erit plangtus in Jerusalem, sicut plangtus maglorantati quod in campo succiditur, et plangent terra per tribus ac tribus: tribus David scorsum, et mulieres eorum scorsum: tribus domus Judæ scorsum, et mulieres eorum scorsum: tribus domus Nathan scorsum, et mulieres eorum scorsum: tribus domus Levi scorsum, et mulieres eorum scorsum: tribus Simeon scorsum, et mulieres eorum scorsum: omnes reliquæ tribus scorsum, et mulieres eorum scorsum. ADADREMMON (אדדרמון), pro quo LXX transtulerunt *πότιος*, urbs est juxta Jezraelem, quæ hoc olim vocabulo nuncupata est, et hodie vocatur Maximianopolis in campo Mageddon, in quo Josias, rex justus, a Pharaone cognomento Necho vulneratus est (IV Reg. iii): super quo Lamentationes scripsit Jeremias, quæ leguntur in Ecclesia, et scripsisse eum, Paralipomenon testatur liber (II Paral. xxxv). Sicut igitur eo tempore post reges peccatores spes omnis populi erat in Josia, et occiso illo, magnus plangtus in urbe commotus est, sicut legitur in Hebraico: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui dicimus: In umbra tua vivemus in gentibus* (Thren. iv, 10) (licet alii juxta intelligentiam spiritualem hoc referant ad Dominum Jesum), ita crucifixo Salvatore renovabitur plangtus in Jerusalem, sicut quondam fuit in urbe Adadremmon, in campo Mageddon. Quodque sequitur: *Plangent familiae et familiae, sive tribus et tribus scorsum: familiae domus David scorsum, et uxores, sive mulieres eorum scorsum*, hoc significat, quod tempore tribulationis et luctus non debeamus servire con-*

(a) Regin. ms., in majestate regnantem; et mox, a saltu, pro, a sallatu.
(b) Vitiose Martiani, utrum significat.
(c) Victorius tuorum reponi vult. Licet enim, inquit, meorum legatur Cant. viii, et ita esset hic an-

jugiis 905 et operi nuptiarum. Unde et in Joel, captivitate propinqua, dicitur ad Judæos: *Egredietur sponsus de cubiculo [Al. cubili] suo, et sponsa de thalamo suo* (Joel. ii, 16). Et impendente diluvio, imperatur Noe: *Ingrederere in arcam tuam, et filii tui, et uxor tua, et uxores filiorum tuorum* (Gen. vii, 1). Et postea finito diluvio, dicit [Al. dicitur] ad eum: *Egredere tu, et uxor tua, et filii tui, et uxores eorum* (Gen. viii, 16), ut qui in arca, impendente discrimine, fuerant separati, redditi mundo, generationi et liberis deservirent. Hoc autem non solum in tempore fit angustiae, sed et in tempore orationis: quando volumus Dominum deprecari, dicente Apostolo ad Corinthios: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (I Cor. vii, 5). Igitur et nunc tribus domus David, et tribus domus Nathan, et tribus domus Levi, et tribus domus Semei, a suis uxoribus separantur: ut plangent unigenitum et primogenitum Dominum Jesum, de quo dixerat: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Mat. xxvii, 25). In David regia tribus accipitur, hoc est, Juda. In Nathan prophetalis ordo describitur. Levi refertur ad sacerdotes, ex quo ortum est sacerdotium. In Semei doctores accipiuntur: ex hac enim tribu magistrorum agmina pullularunt. Reliquas tribus tacuit, quæ non habent aliquod privilegium dignitatis. In eo autem quod ait: *Omnes tribus reliquæ, tribus et tribus scorsum, et uxores eorum scorsum, universas absque nomine comprehendit. Dicamus, et juxta LXX πόσων appellatur, non una urbor malorum granatorum, id est, mali puni, sed locus his arboribus consitus, de quo juxta intelligentiam spiritualem sponsus dicit in Cantico canticorum: *Descendi, ut viderem in gemine torrentis si florisset vinea, si florisset mala punica* (Cant. vi, 10). Descendit enim Salvator ad torrentem hujus sæculi et turbidas aquas, de quibus et in typo ejus Elias bibisse describitur (III Reg. xvii): ut post flos vineæ et mali punici fructum utrumque susceperet, et inebrians Ecclesiam suam, audiret ab ea: *Potabis me de vino unguentarii, de vino malorum granatorum (c) meorum* (Cant. vii, 2). Hujuscemodi potio non solum æstus stomachi 906 fugat, sed et corruptum ventrem sanare dicitur, et reliquis professe visceribus. Nihil hoc poma pulchrius; in robore, Ecclesiae significat verocundiam; in granorum ordine, gradus et membra totius corporis per singula officia distributa. Cum in hujuscemodi vinea et malis fructum Salvator non invenit, dicit: *Omnen palmitem non ferentem fructum, tollet pater; et omnem qui fert fructum, purgabit eum ut fructum plus afferat* (Joan. xv, 2). Et in alio loco Joannes Baptista conelamat: *Jam securis ad radices arborum posita est* (Mat. iii, 10). Omnis arbor quæ*

tea impressum: supra tamen in fine cap. ix tuorum legitur. Ex personæ enim mutatione, ut hæc quoque vox mutaretur, necesse fuit. Non enim potabis me, ut Hieronymus citat, est in Vulgata ipsisque LXX, sed potius, *potabis te*.

non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur (Luc. iii, 9). In succisione vitium [Al. vitiorum] vel malorum, (a) quando in die judicii omnia deponentur nomina dignitatum et impletum fuerit illud quod scriptum est: *Ecce homo et opera ejus* (Matth. iii, Luc. iii); et palæa, scilicet separate, erit plangtus magus non in alio loco, sed in Jerusalem. Etenim plangta atque judicium a sanctis incipiet et reges et sacerdotes et prophetae et doctores tudent manibus pectora: cum mala pulcherrima viderint esse succisa, et eum quem confixerant, in Patris ac sua majestate regnare (I Petr. iv).

(Cap. XIII. — Vers. 1.) *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutione peccatoris et menstruatæ, LXX: In die illa erit omnis locus apertus in domo David; et habitantibus Jerusalem: et in transmutationem et in asperionem.* De hoc fonte, qui egreditur de domo David, et in Ezechiele propheta scribitur (Ezech. xlvi), quod erumpat fons in domo Domini, et crescat in fluvium, qui appellatur aqua remissionis et indulgentiæ; pergat ad solitudinem et ad mare, quod nunc vocatur Mortuum, piscesque omnes vivificet, et ex utraque ri fluminis vari generis consurgant arbores, per singulos menses semper novis fructibus abundantes. Et ut sciamus domum, hoc est, templum Dei, ipsam esse domum Domini, et crescat in Ezechiele domus Dei in Zacharia domus David appellatur: hic fons de domo Dei egrediens, refertur ad Ecclesiam et ad scientiam Scripturarum, ut omnes renascamur in Christo et in aqua baptismatis nostra nobis peccata 907 donentur. Nihil immundum monstrata quæ quidquid attingit, immundum facit; hujus tamen sordes Christi ablucunt baptismate. Pro ablutione peccatorum et menstruatæ, LXX transtulerunt, *transmutationem et asperionem*: quod de Lege transeamus ad Evangelium de littera ad spiritum, de umbra ad veritatem pro brevibus et presentibus futura et æterna succodant. Asperio autem sanguinem Domini significat, de quo et Petrus apostolus loquitur: *Gratia vobis, et pax multiplicetur, in obedientiam et asperionem sanguinis Jesu Christi* (I Pet. i, 2). Et rursum: *Scientes quod non corruptibilibus argento et auro redempti estis, sed sanguine pretioso ut agni immaculati et purissimi* (Ibid., 18), quo qui aspersus fuerit et redemptus, dicere poterit cum propheta: *Asperges me, Domine hyssopo et mundabor: lavabis me et super nivem dealbabor* (Psal. l, 9).

(Vers. 2.) *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabuntur ultra et prophetas* (Vulg. pseudoprophetas), et spiritum immundum auferam de terra. LXX: *Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaolh, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria, et pseudoprophetas, et spiritum immundum auferam de terra.* In die illa quam crebro

(a) Minus bene penes Martian, quoniam in die. etc.
(b) Interserit Regin. ms, illudent, sacro renuento

commemorat, omnia idola auferentur de terra, sive illa idola de quibus Psalmista dicit: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum* (cxiii, 12), ut nulla sit alia religio, nisi tantum nominis Christiani, et de quibus in propheta scriptum est: *Utulate, sculptilia in Jerusalem et in Samaria. Sicut enim feci Samariæ et sculptilibus illius: sic faciam Jerusalem et idolis ejus* (Jer. xxx). Sive hæc idola, de quibus Apostolus loquitur: *Spiritus autem manifeste dicit: quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide attendentes spiritibus seductoribus, et doctrinis demoniorum in hypocrisis falsiloquorum, conlataliam habentium conscientiam suam* (I Tim. iv, 1, 2). Sicut enim idola sunt manu artificis: ita hæreticorum perversa doctrina quodcumque simulaverit, vertit in idolum, et facit pro Christo adorari Antichristum. Pro pseudopropheta, in Hebraico absolute leguntur *prophetae*, id est, *NEBIM* (נביאים), qui ipsi pseudoprophetae significant; sed tamen et ab 908 ethnicis sacerdotes idolorum vocantur prophetae.

(Vers. 5.) *Et erit, cum prophetaerit quispiam ultra dicent ei pater ejus et mater ejus, qui genuerunt eum: Non vides, quia mendacium locutus es in nomine Domini: (b) et configent eum pater ejus et mater ejus, qui genuerunt eum* [Vulg. genitores ejus], cum prophetaerit. LXX: *Et erit, si prophetaerit homo ultra, dicit ad eum pater suus et mater sua, qui genuerunt eum: Non vides, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini: et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaerit.* Nominibus idolorum de terra sublatis et pseudoprophetae, atque immundo spiritu qui loquebatur in eis, si qui ultra tentare voluerit, et quippiam ex persona Domini prophetae, staltim pater ejus et mater obliviscantur parentum, ut Dei retineant servitutem, et profertent contra filium mortis sententiam: et tam pia erunt omnium in Deum mentes, ut non expectetur publicum judicium; sed pereant qui tales sunt, sententia propinquo. Pro eo quod nos diximus, *configent eum*, idem verbum est in Hebraeo quod supra, *DACARU* (דקר). Qua ergo ratione LXX interpretes ibi *κρυπτόν*, id est, *insallaverunt*, sive *illuserunt*, et ut verbum de verbo exprimam, contra eum sallaverunt; et hic *καταποδοσον* transferre voluerunt, id est *compediant*: cum et Aquila, et Symmachus et Theodotus, et ibi et hic similiter verterint, *confixerunt*. Recte autem qui falsa prophetaerit, homo appellatus est, dicente Apostolo: *Cum enim sint inter vos emulations et contentiones nomine carnales estis, et secundum hominem ambulatis* (I Cor. iii, 5)? Et in Psalmis: *Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cedetis* (Psal. lxxxi, 7). Et indigni spiritu Dei merentur audire: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis: quia (c) carnales sunt* (Gen. vi, 3).

(Vers. 3 seqq.) *Et erit in die illa, confundentur*

textu.
(c) In aliis libris, quia carnes sunt.

propheta^a unusquisque ex visione sua cum propheta-
verit, nec operientur pallio sacco ut mentiantur: sed
dicit, non sum propheta: homo agricola ego sum:
quantum Adam exemplum meum ab adolescentia mea.
Et dicitur ei: Quid sunt plagae istae in medio manuum
tuarum? Et dicit: His plagus sum in domo eorum
qui diligebant 909 me. LXX: Et erit in die illa, confu-
dentur prophetae unusquisque ex visione sua cum
propheta verit: et induentur pelle ciliciana qua mentiti
sunt, et dicit: Non sum propheta ego, quia homo genui
me a juventute mea, et dicam ad eum: Quid sunt
plagae istae in medio manuum tuarum? Et dicit: Qui-
bus percussus sum in domo diligentis me. Qui pro-
phetae tentaverit, et parentum iudicio fuerit con-
demnatus, et vaticinii illius falsitatem rerum contra-
rius exitus approbaverit confundetur ex visione
sua, nec ultra operietur cilicio ut mentiantur. Hic
enim erat habitus prophetarum ut quando populum
ad penitentiam provocabant, induerentur cilicio. Unde
et Isaias praecipitur, ut auferat sacco de lum-
bis suis et nudus incedat (Isai. xx): nequaquam enim
tempus esse penitentiae, sed imminens captivitas.
Ergo et iste pseudopropheta nequaquam habitum
accipiet prophetalem, ne sub alieno vestitu et ope-
ramento simplices quosque decipiat; sed magis ter-
ram findet vomere et agriculturam deditur hominem
se probabit, Deique subiacere sententia, qui locu-
tus est ad Adam: *Maledicta terra in opere tuo; in la-
boribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae; spinas
et tribulus germinabit tibi: et comedes herbas terrae:
et in sudore vultus tui veseris pane (Gen. iii, 17 et 18)*
Cum se ostenderit ad hoc natum, ut in sudore
faciei suae comedit panem suum, interrogabit eum
alter et dicit: Quid sibi volunt istae plagae, et haec
vulnera quae in medio manuum tuarum sunt? Et est
sensus: Quare adhaeres patibulo? cur manus tuae
transfixae sunt clavibus? quid commisisti ut huic pena
et cruciati subjaceres? Et ille respondebit, et dicit:
Haec vulnera et haec accipi plagas, parentum meorum
iudicio condemnatus et eorum qui me non oderant,
sed amabant. Et infantum, fulgato mendacio, veritas
obtenebit, ut etiam ipse qui suo punitus est (a vitio,
recte percussus se esse fateatur. Hebraei hoc quod
scriptum est: *Nec operientur pallio sacco ut men-
tiantur*, sic edisserunt, et non reprobantur spiritu
demoniaco, quos περιβόηται, id est, pilosus, in Isai-
a legitimus, ne per hanc occasionem ementiti habitus
Dei 910 in se eloquia mentiantur, sine Dominum
negent: CHAESU (חַשְׁשׁוּ) enim, mentiantur et negent,
interpretari potest.

(Vers. 7 seqq.) *Frumenta, suscitare super pastorem
meum et super virum coherentem mihi dicit Dominus
exercituum. Percute pastorem et dispergentur oves,
et convertent manum meam ad parvulos. Et erunt in
omni terra dicit Dominus: partes duae in ea (b) dis-
pergentur et deficiant; et tertia pars relinquetur in
ea. Et ducam tertiam partem per ignem, uram eos*

(a) Regim. ms., suo punitus est iudicio.

(b) Ex Vulgata editione rescribit Victorius, disper-

*ut sicut uritur argentum: et probabo eos sicut probatur
aurum. Ipse vocabit nomen meum et ego exaudiam
eum dicam, populus meus es: et ipse dicit, Dominus
Deus meus. LXX: Frumenta, consurge super pastorem
meum, et super virum civem ejus, dicit Dominus omni-
potens. Percute pastorem, et dispergentur oves: et
inducam manum meam super partes. Et erit in die
illa dicit Dominus, duae partes peribunt et deficiant,
et tertia pars relinquetur in ea: et transducam tertiam
partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum
et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit
nomen meum, et ego exaudiam et dicam. Populus
meus iste est, ipse dicit, Dominus Deus meus es tu.
Pro frumenta quam LXX ζουραζων transulerunt in
Hebraico ארעא (אר), apud Aquilam et Symmachum
μαζαζαρον id est, gladium sive mucronem reperimus
Et pro eo quod nos veritatem super virum coherentem
salutem mihi, id est, προσκολλημένον μοι, Aquila inter-
pretatus est super virum contribulatum meum, id est,
συνεχόμενον μοι (Al. μοι): Symmachus, super virum
populi mei, quod Hebraice dicitur אמתא (עמיתא):
LXX: super virum civem ejus: Theodotus super vi-
rum proximum ejus; VAU in fine sermonis pro iud
legentes, quae littera sola inter se distant magnitudi-
dine; et si iud legatur meum significat: si VAU, ejus
Miror autem quosdam hanc prophetiam (quam eva-
ngelista Matthaeus retulit ad Dominum Salvatorem
postquam in passione ejus fugere discipuli, et tunc
eam dicit esse completam) allegorice interpretatio-
nibus velle tenere, et dum plus cupiunt videri nosse
quam ceteri veritatis regulam non tenere. Resert
enim evangelista Matthaeus: *Tunc dicit illis Jesus:
omnes vos scandalum patimini in me 911 ista nocte
Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergen-
tur oves gregis. Et iterum: Hoc autem totum factum
est ut impleretur Scripturae Prophetarum. Tunc disci-
pulis omnes, relicto eo, fugerunt (Matt. xxvii, 31 seqq.).
Nec putandum est de altero loco assumptum testi-
monium quia in Evangelio Deus esse dicit pastorem
esse percussum, et in praesenti loco, gladio atque
mucroni legitimus imperatum: *Percute pastorem, et
dispergentur oves*. Hic gladius et haec romphaea est
et frumenta, de qua et in vicesimo primo psalmo Do-
minus loquitur ad Patrem: *Erue a frumenta animam
meam et de manu cantis unicum meum (Psal. xxi, 12)*.
De hac romphaea et in Amos propheta scriptum est:
*In gladio morientur omnes peccatores terrae (Amos ix,
10)*. Quod juxta litteram penitus stare non potest:
multi enim peccatores naufragio pereunt, alii veneno:
hi aquis suffocantur, illos consumit incendium. Hoc
autem gladio et haec romphaea omnes interent (Al.
puniuntur), peccatores. et tetri coloris Aethiopes, de
quibus Sophonias sacro ore testatur, dicens: *Sed et
vos Aethiopes, interfecti gladio meo eritis (Sophon.
i. 12)*. Postquam pastor bonus qui animam suam
posuit pro ovibus suis (Joan. x, 15), qui locutus ad
Patrem est: *Quem tu percussisti ipsi persecuti sunt,***

*dentur, quam, inquit, emendationem approbat et
Hebraica vox זכרתי, et Graeca ἐξολοθισθησεται,*

et super dolorem vulnorum meorum adiciebant (Ps. A
lxxvii, 27), Patris voluntate percussus est, et vir co-
haerens Deo qui ait: *Ego in Patre, et Pater in me (Joan.
xiii, 10)*, pependit in patibulo, et dicit: *Pater, in ma-
nus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii, 46)*:
statim dispersae sunt oves, omnis in Christo multo-
do credentium. Convertitque Dominus manum
suam, ut in LXX legitimus, ad pastores, quos multi
male Judaeorum principes interpretantur. Ut autem
in Hebraeo scriptum est, ad parvulos, quibus Domi-
nus dixerat in Evangelio: *Ne timeas, grex parvule
(Luk., xii)*. Et in Isaias: *Ecce ego et pueri, sive par-
vuli quos mihi dedit Deus (Isai. viii, 18)*. Et duae
partes factae sunt in omni terra Judaeorum atque
gentilium, qui pariter perierunt et defecerunt: in
passione enim ejus, vox Psalmistae completa est di-
cens: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanc-
tus (Psal. xi, 1)*. Et: *Omnes declinaverunt, simul in-
tiles facti sunt; non est qui faciat hominem, non est usque
ad unum (Ps. xiii, 3)*. Pereantibus 912 gentilibus
et Judaeis tertia in orbe pars hoc est, tertius Chri-
stianorum populus, repens successit. Et pulchre
ait: *Tertia pars relinquetur in ea*, hoc est in terra:
quia de Judaeis atque gentilibus hi qui Dominum
confessi sunt, soli vitae et habitationi terrae reservati
sunt. Ipsa quoque tertia pars ne delicata esset, et
secura (a) confessione, quasi argentum et aurum pro
ignem ducit et probatur, quem et Dominus in cre-
dentes ardere capit (Luc. xii), et Paulus fervere
desiderat (Rom. xii). Unde et apostoli in spiritu et
igne Domini baptizati (Act. m) loquuntur in psalmo:
*Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti sicut
examinatur argentum (Psal. lxxv, 40, 41)*. Et post
paullulum: *Transivimus per ignem et aquam, et eluxisti
nos in refrigerium: Et in alio loco dicitur ad creden-
tes: Si transferis per ignem, flamma non comburet te:
quia tecum sum (Isai. xlii, 2)*. Idcirco autem non
consumit incendium, et flamma non devorat, quia
vox Domini intercedens flammam ignis (Ps. xxviii, 7).
Cum sibi probati fuerint parvuli, super quos Domi-
nus convertit manum suam, et per vocacionem eorum
omnis nationum turba crediderit, tunc credentium
populus vocabit Christum nomen suum, et illo dicente:
*Tu es populus meus, populus respondebit: Dominus
Deus meus es tu. Judaei hunc ad Christum referunt:
et in ultimo tempore futura contendunt; sed hoc
inter nos et illos est, quod nos expleta jam dicimus, D
illi expleta commemorant.*

(Cap. XIV. — Vers. 4, 2.) *Ecce dies veniunt (Vulg.
venient) Domini, et dividuntur spolia tua in medio tui.
Et congregabo omnes gentes ad Jerusalem in praetium,
et capietur civitas, et vastabuntur domus, et mulieres
violabuntur, et egredietur media pars civitatis in capti-
vitate, et reliquum populi non auferretur ex urbe.
LXX: *Ecce dies Domini veniunt, et dividuntur spolia
tua in te, et congregabo omnes gentes super Jerusalem,**

(a) Regim. ms., et secura confessio.

(b) Aditum, mei post Victorium ex Regim. ms.
succificus, Graeco ipso cogente textu, τοῦ λαοῦ μου.

ad bellanum, et capietur civitas, et diripientur domus
et mulieres polluentur, et egredietur media pars civita-
tis in captivitate: reliqui autem populi (b) mei non
peribunt de civitate, Dies quo venturos Dominus
comminatur, ut dividantur spolia Jerusalem in medio
ejus, et cetera quae prophetalis sermo comprehendit.
913 hi sunt de quibus et in Isaias legitimus:
*Dies Domini insanabilis veniet furoris et irae, ponere
totum orbem in solitudinem, et peccatores auferre de
eo (Isai. xiii, 9)*. Quanta autem necessitas erit,
ut spolia ejus dividantur in medio illius? Solet hoc
frequenter accidere, ut subito impetu in civitate
direpta sunt, foris in agro aut in solitudine dividan-
tur, ne forte hostes superveniant. Hic autem tantum
malorum pondus incumbet, ut quae direpta sunt, in
civitate medio dividantur pro securitate victoriae.
Et non solum capietur Jerusalem, cunctis gentibus
adversum eam in praetio concitatis; sed et vastan-
tibus domus habitantium Jerusalem, et mulieres
violabuntur in dolore dominorum et maritorum,
qui nec populationem domorum, nec uxorum stup-
rumque miseris inveniri potest, ut timore mortis nihil
quod alibi legitimus: *Qui congregati sunt in medio tui,
gladio cadent et filios vestros in conspectu vestro allin-
dent, et domus vestras depraelabuntur, et uxores ves-
tras habebunt (Isai. xiii)*, quo nihil crudelius nihil-
que miserius inveniri potest, ut timore mortis nihil
quod salutum filiorum, nec uxorum pudicitiam
defendere audeant. Hoc ipsum et Amos propheta ad
Assamiam impium sacerdotem comminans loquitur:
*Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui et filiae in
gladio cadent, et humus tua funiculo metietur (Amos vii,
16)*. Et haec populo Judaeorum universa contingent:
quia fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania.
Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum
adversum Dominum et adversum Christum ejus (Psal. ii,
4, 2). Qui irrisit et subsannavit eos, et in furore suo
conturbavit illos, intantum ut Apostolus quoque cer-
nens eos annos qui ad penitentiam dati fuerant, jam
esse completos, et nihilominus illos in negatione
persistere qui occiderunt Dominum, et prophetas et
apostolos persecuti sunt, dixerit: *Pervenit super eos
[Al. nos] tra in finem (I Thess. ii, 16)*. Haec omnia
plenissime Josephus, qui Judaicam scripsit histo-
riam, et multo majora quam legitimus in prophetis,
eos sustinuisse commemorat. Cornelius quoque Tacitus,
qui post Augustum usque ad mortem Domitiani
Vitas Caesarum 914 triginta voluminibus exaravit.
Quomodo autem media pars capta sit civitatis, et re-
liquus populus in urbe permanserit, et illo tempore
et aliis approbatur, septentrionalem urbis et interio-
rem partem esse captam, montem autem templi, et
Sion, in quo arx erat, integra remansisse. Judaei
haec sub Gog dicunt esse complenda: alii tempori-
bus Macedonum et Aegyptiorum, diversa quaeque
eius ad partem transacta. Nos temporis (c) veritatem

(c) Victorius, temporis varietatem; tum duo mess.,
Dominus scientia reliquientes.